

na redko posejanim izjemam, da pri splošnem kritičnem vrednotenju sploh ne morejo bistveno vplivati nanj, moramo še enkrat poudariti, da pritiče sodobnemu evro-ameriškemu filmu le en naziv, tisti, ki je v skladu z njegovo socialno osnovo, in to je „industrija“. Braniti pa je treba na drugi strani umetnost pred vsakršno domnevo, da bi nemara imela s tem filmom le eno samo aktivno stično točko. Ni sicer verjetno, da bi še tako intenzivna konkurenca, ki jo film zoperstavlja umetnosti, predvsem gledališki, utegnila tej izpodrezati korenine. Saj naposled kvaliteten ni izključno le abstrakten pojem in neotipljivo mero, temveč je docela konkretno delujoča vitalna sila umetnosti, ki se je morala vselej in v vseh časih boriti z zakrinkano psevdoumetnostjo v vseh mogočih oblikah in ménah; kvaliteten je že sama aksiomatičen porok življenjske trajnosti slednje resnične umetnosti, najsi tudi je kot taka kompleksna ter je rezultanta mnogoterih vrednot, izmed katerih socialna pozitivnost ni med najzadnjimi. Toda kljub preverjenosti, da umetnosti ne preti s strani filma pogin, zahteva načelo nedotakljivosti kulturnih dobrin, da oddelimo ljujko od pšenice. Znabiti bi bila naloga kake ustanove (na primer PEN-kluba), da bi dvignila svoj protest proti filmskemu spekuliranju z imenom umetnosti. Ali z druge strani je spet verjetnost, da bi bilo tu moči karkoli storiti s kakšnimi dejanskimi ukrepi proti filmu, kaj pičla in dvomljiva. Zakaj treba je vedeti, da je evro-ameriški film, ta v največji meri reakcionarna velesila, v sodobni meščanski družbi trdno zakoreninjen pojav; da ustvarja kapitalistični filmski proizvodnji popolno ravnotežje v širokih množicah meščanskih filmskih konzumentov ekvivalentna psihološka sprejemljivost in potreba po tovrstni duševni hrani. Pod osvetljava tega dejstva bo postala takisto kriza sodobnega gledališča ter ona konkurenca med filmom in gledališčem, ki smo v začetku opozorili nanjo, vse drugače razumljiva. Ali razpravljajoč o tej strani filmskega problema prihajamo do socialne determiniranosti evro-ameriškega filma in do zavesti, da ta véliki negativum današnjosti ne bo padel prej, dokler ne bodo dani zato povsem odrejeni socialni pogoji. Tu pa smo dospeli že do mejá specialnih vprašanj, ki bodo rešena na drugih ploskvah in ki uhajajo čez območje pričujočega članka.

Ivo Brnčić.

KNJIŽEVNA POROČILA

France Vodnik: *Borivec z Bogom*. Ljubljana, 1932. 38 str.

Pesniška zbirka Franceta Vodnika „*Borivec z Bogom*“ predstavlja ob „Žalostnih rokah“ in „Vigilijah“ Antona Vodnika ter ob „Sinjih ozarah“ Jožeta Pogačnika zanimiv, dasi danes že dokaj zakesnel donos k celotnemu doumevanju povojnega religioznega ekspresionizma pri nas. Mlado katoliško gibanje, stremeče po notranji preosnovi človeka in življenja, se je pesniško najprej pojavilo obenem s sodobnim modernizmom (A. Podbevšek, M. Jarc, A. Seliškar) v „Domu in svetu“, a se šele nekaj let kesneje idejno strnilo okoli „Križa na gori“. Novo stremenje ni sicer trajno poseglo v slovensko literarno ustvarjanje, ni zapustilo velikih umetniških razodetij, tudi ni v sebi popolnoma zajelo problematike sodobnega življenja, vendar pa je v tistih letih krepko razgibalo duha, sprostilo mnogo čustvenih in umskih doživetij ter prineslo nekaj povsem plodnih estetičnih problemov in oblikovnih pesniških vrednot. Pri nas doslej še nismo imeli idejno in vsebinsko tako strnjene, izrazno tako

enotno razgibane katoliške pesniške smeri, kakor jo je v letih 1920 do 1927 predstavljal religiozni ekspresionizem.

Duševna razklanost povojnih let je vzbudila v pesniku-verniku oster odklon od zunanje življenjske resničnosti, od otipljivo snovne predmetnosti, ga nagnila v razmišljanje o človekovem religioznem prenovljenju, v opevanje njegovega nadnaravnega, duhovnega poslanstva. Novi pesnik je strastno zanikal vsako zunanjo vzročnost stvari, vsak materialistični svetovni nazor in pričel iskati osrednji smisel vsega vidnega v transcendentnem svetu božjih tajen, v skrivnostih, ki so onkraj zemlje, onkraj telesa, onkraj vsega tvarnega. S skrajno abstraktnimi prisposodobami, z zanosito patetičnimi poveličevanji Boga, Marije, Kristusa, svetlih obrazov izvoljenih trum, belo belih skrivnosti svetih duš je skušal prikazati svoja duhovna vzhičenja, svoja „otožno bridka“ zamaknjenja v daljni, mistični Jeruzalem. Tudi v erotiki se je skušal popolnoma odtrgati od telesne navezanosti na ženo, svojo izvoljenko imenuje mistično sestro (Vodnik A., „Vigilije“), in v njeni breztelesni, nadzemski vdanosti doživlja skrivnost božje ljubezni in milosti, opojnost duhovnih sozvanjanj ljubečih se duš. Religiozni pesnik se je tudi uprl vsakemu presnovnemu verovanju, odvrnil se odločno od okostenelega dogmatizma katoliškega patriarhalnega življenja („Križ na gori“) in vneto proglasil religiozno etično, mistično svobodo za najvišjo duhovno vrednoto. S tem dviganjem predmetne in snovne resničnosti v simbolično, duhovno resničnost pa je nujno nastala v katoliškem pesniku globoka borba med telesom in dušo, med snovjo in duhovnostjo, med principom vidnega in principom nevidnega. Niti Anton Vodnik niti Pogačnik ne zrcalita v svojih pesmih te najosnovnejše pesniške dileme: prvi je preveč mehkobno nežen in prosojen, drugi pa preveč apriorističen in vsebinsko zgolj opisen. Ta notranja razklanost pa se je najvidneje pokazala v pesmi Franceta Vodnika.

Po idejnosti in vsebini je France Vodnik najbolj problemski pesnik religioznega modernizma. Njegove pesmi, ki so nastale pretežno v letih 1922 do 1927, razodevajo dinamično sproščene, uporno nemirne, bojevitene in neumirljivega duha. Pri njem se je bolj kakor pri vseh drugih do dna izživela usodna borba snovi z duhom, fizičnega sveta z metafizičnim, človeka z Bogom, borba njegovih telesnih nagnjenj in strasti s hrepenenji po nadzemski sreči in umiritvi. Na dnu tega boja čutimo, kako se prav za prav mislec bije s stoterimi etičnimi in verskimi problemi, kako išče njegova razbolena misel večnih oporišč za svoje življenje onkraj telesa. Ta borba je namreč predvsem idejna, ni pesniška, je tedaj skrajno racionalistično iskanje resnice, večnosti, Boga. Ta notranji nemir in boj razodeva celotna njegova pesniška zbirka, ki jo je tako pravilno označil z naslovom „Borivec z Bogom“.

Dasi ne zrcalijo pesmi prvega cikla, ki ga je poimenoval „Znamenje na nebu“, prave pesniške dodelanosti in izrazne pristnosti, vendar v njej najjasneje spoznamo idejno smer Franceta Vodnika, notranja težišča njegove narave. Pretesna navezanost na temotne vizije sv. Janeza („Skrivno razodetje“), na njegov vizionarni patos in izražanje priča o Vodnikovem nagnjenju v težko, skrajno subjektivno ponazorovanje duševnih bojev. Njegova od religiozne groze razbičana duša se razbolena zvija v umskih krčih in se neprestano bojuje s stremljenji telesa in krvi. Samega sebe imenuje „izgnanega sina zemlje“, ki išče z razdvojenim srcem, prebodenim „z mečem dvojne bolečine“ v „nevidnem svetišču neznanega boga“ Njega, ki ga še niso videle njegove oči („Iz-

gnanec“). Kot „utrjeni popotnik“ se nato ustavi „na meji dveh kraljestev, črnega in belega“ — zlega in dobrega, zemskega in nebeškega — in prisluhne pesmi „rdečega valovja nevidne reke“ — notranjim duševnim razkolom in razbolevanjem —, ki netijo „z ognjenimi akordi svojih simfonij“ v njem požar (grozo nad samim seboj), da se v „bolnem hrepenju“ obrača na breg belega kraljestva („Pesem nevidne reke“). Ko stoji v mesečni noči „na krovu ladje svoje samote“, zagleda na nebu čudno znamenje, znamenje „borbe in zmage: meč in palmovo mladiko“. V temni slutnji spozna skriti smisel prorokbe sv. Janeza o novem nebu in o novi zemlji, ki si jo je postavil za geslo celotne zbirke, spozna namreč, da ni kraj borbe niti na zemlji niti v nebesih, ampak da se borba „bije in odloči med nebom in zemljo“ („Znamenje na nebu“). Toda kakor v snu zagleda „utrjeni romar“ čudno prikazen: svoj grob v puštinji, kjer sliši le „šakalov in hijen mrzlo tuljenje“ in čaka na prihod nevidnega Sodnika, na odrešenje iz brezoblične groze religiozne nevrednosti, grešne zapuščenosti („Grob v puštinji“). V trumi spečih stražarjev (grešnih bogoiskalcev) hrepeni po mimohodu Kristovem in se v strahu boji, da jih v temi ne bi zapazil („Speči stražarji“).

Njegova notranja razdvojenost pa se je pesniško neprimerno pristneje in osebneje pokazala v drugem ciklu te zbirke, ki ji je dal naslov „*Na beli poti*“. Patetična nabreklost se je umaknila ubranejšemu pripovedovanju, podobe so jasnejše in bolj dognane. Bela pot mu pomeni pot intimnejšega stremljenja po Bogu, po nebeški, duhovni sreči. „Naslov ‚Na beli poti‘“, pravi sam, „je simbolična oznaka za duhovno življenje v smislu približevanja k idealu moje duhovne podobe“ („Razgovor s Fr. Vodnikom“, „Slovenec“ 3. maja 1932). V prvi pesmi tega cikla „Saj me ne razumejo . . .“ prav točno oriše svojo osebno podobo:

„Jaz ne ljubim smeha in solnca; v samoto
svojega srca se tih umikam, kjer je noč,
dvom in zapuščenost, kesanja ogenj vroč,
o jaz ljubim kaosa in borbe mamečo lepoto!“¹

Toda v naslednjih pesmih („Očiščenje“, „Zapuščen“, „Prisluškovanje“, „Ljubavno pismo“, „Okence“, „Pot v tempelj“ in „Kelih grenkobe“) se še jasneje izrazi njegova notranja razklanost: umsko iskanje Boga in njegove milosti se bije s čuvstveno navezanostjo na izvoljeno deklico, z erotično silo v njem. Vedno bolj se zaveda svoje grešnosti, svoje oddaljenosti od Jezusa:

„V škrlat sem jaz odet,
v škrlat pregreh, v škrlat krvi . . .“
(„O slišim Te . . .“)

Kot jetnik je, ki mu „nobena luč ne sveti“ („Jetnik“), neizvoljen in „sam vase kot v brezdno pada jokajoč“, ker sliši, kako ihte sestre zavoljo njegovih grehov („Očiščenje“). In tudi ona, ki je „šla pod večernimi zarjami“, ga je zapustila v otožni bridkosti („Zapuščen“). „Bela deklica“, ki neprestano hrepeni po njej („Okence“) in ji piše „Ljubavno pismo“, se več ne ozre po njem. Tedaj se prebudi v njem upornik, ki „noče usmiljenja in noče tolažbe več“, v svoji erotični ekstazi potegne meč, da bi se boril „z Gospodom vojskinih trum“

¹ Podčrtal jaz.

(„Borivec z Bogom“). V pesmi „Kelih grenkobe“ se nato v vsej obsežnosti pokaže njegova razklanost med Bogom in ženo, njegov obup, v katerem prekolne Boga samega:

„In v neizrekljivi bolečini sem kletve sikal
proti Bogú in ga nazival
neusmiljenega rablja duš;
a k tebi sami, draga, sem molil
v tej uri viharja in teme
v najzadnjem dnu srca . . .“

Toda v naslednji pesmi „Sveta maša“ se znova očisti svoje grešne upornosti, klečeč „v svetem somraku hiše božje kot izobčenec“ se umiri v Jezusovih rokah ter gre nato po beli poti proti „nebeški svetlobi“, kjer bo srečal Jezusa („Na beli poti“).

Vodnikova notranja neumirljivost in razgibanost je tedaj elementarni znak celotne njegove intelektualne in čustvene osebnosti. Nagonsko je priklenjen na zemljo, na snovnost, na telesnost, toda umsko in predvsem svetovno nazorsko se trga njegova misel k Bogu, k večni sreči v duhovnosti. V njem se bije boj med telesom in duhom, med časnostjo in večnostjo, med zlim in dobrim, med nesvobodo in svobodo. Razumljivo je tedaj tudi njegovo odklanjanje vsake dogmatične apriornosti: „Jaz sovražim vsako apriornost“, pravi v že omenjenem razgovoru, „ter vsako nedoživeto resnico, zato si tudi religioznosti, ki bi ne bila iskrena, nujna in notranje svobodna, niti misliti ne morem.“ („Slovenec“ 3. maja 1932.) V bistvu pa je to že priznanje odločnega upora vsaki dogmatičnosti, vsaki vsiljeni in nedoživeti resnici, vsakemu osebno nepredoživetemu prevzemanju tujega verovanja, je prehajanje v tako subjektivno religiozno življenje, ki ga Cerkev zametuje. Zanimiva je zato Vodnikova izjava o lastnem religioznem življenju in mišljenju: „Otrok dobe sem“, pravi v razgovoru, ki ga je prinesel „Slovenec“ 3. maja 1932, „in zato sem religiozen, če sme človek reči kaj takega o sebi. Vendar v tem pogledu niso bili toliko odločilni vplivi od zunaj, zakaj vedno sem bil pripravljen *kljubovati vsemu*, če sem bil drugačnega mnenja, a prav tako niso dobra semena moje vzgoje mogla zabraniti, da ne bi šel skozi *peklo zanikanja in skozi kaos samote brez Boga*. Moja vera v Boga zato ni naivna dediščina, privzeta od drugod, marveč je *usodni zakon moje osebnosti, brezpogojnost*, izven katere *ne poznam nobenega smisla svojemu življenju*, svobodno afirmiran red sveta, ki sem ga doživel *po vseh blodnjah*² kot veliko razodetje in luč mojega življenja.“

Umetniški pomen Vodnikove zbirke „Borivec z Bogom“ globoko zaostaja za njenim idejnim in vsebinskim pomenom. Pesmi v ciklu „Znamenje na nebu“ so povsem spesnjene v posnemanju izraznosti sv. pisma, posebno Apokalipse, so nedozoreli plodovi sodobnega modernizma, ki je vplival zlasti na njih oblikovnost (A. Podbevšek, Jarc), in kažejo še naslanjanje na figuralnost Otokarja Březine in Antona Vodnika. Poleg neprestanega uporabljanja podob iz sv. pisma (n. pr.: vztrepetal sem . . . kakor trst v vetru, 12; svatje na poslednji ženitnini, 13; pregrinjalo v templju mojega videnja se je pretrgalo, 14; itd.) prav občutno moti neizčiščen pesniški jezik, dolgovezna, sedanjemu okusu odvratno nabrekla patetika pripovedovanja (n. pr.: ko sem romal skozi molčče

² Vse podčrtal jaz.

pokrajine mrtvih narodov na zemlji, 9; ko je v zvoniku palače kralja belega kraljestva polnoč ura odbila, 10; in me (je) peljal med prikazovanjem mnogih znamenj skozi skrivnostno razsvetljeno pokrajino pojočih rodov, 12; grob pustinje, kamor ne lije škrlatnega neba luč, neutrudno iskajoča (?) in budeča speče . . ., 15; itd.). Tudi pesniška simbolika je preveč izumetničena, nima nikake plastičnosti, je presubjektivno neizrazita in v dnu nelogično grajena (n. pr.: nevidno svetišče neznanega boga, 9; molčeče pokrajine mrtvih narodov, 9; Bog stoji pred njim, držeč v rokah prečudežno rožo mojega imena, 9; klic brodarja, ki s čolnom hiti po mene, 11; itd.). Ritmično pa so pesmi tega cikla povsem nerazgibane, pisane v bolj ali manj nabreklo zanositi prozi. Kaj težko bi pri njih govorili o notranji pesniški ritmiki in dinamiki, čeprav kažejo neko idejno in vsebinsko razgibanost.

Pesmi v drugem ciklu „Na beli poti“ se stilno v marsičem prijetno razlikujejo od prvega: izpovedane so osebneje, čuvstveno in pesniško prepričevalneje, v njih valuje tudi več pristne pesniške krvi. Še vedno se pesnik rad razbohota v dolgovezno simboliziranje in pripovedovanje („Enak sem pelikanu . . .“, „Kelih grenkobe“, „Sveta maša“), še vedno ljubi svetopisemske prispodobe (n. pr.: Moja duša je bila žalostna do smrti, 35; Gospod vojskinih trum, 35; itd.) in prevečkrat se rad nasloni na nekatere pesniške vzorce (n. pr.: v duhu A. Vodnika sta spisani pesmi „Očiščenje“ in „Zapuščen“, dasi je pesnik v njih izrazil povsem svojo misel; verz: „Pod belim nebom črni ptič motno vesla“ je tvorjen z Župančičevo podobo itd.). V tem delu je tudi več vsebinske razgibanosti kakor v prvem: monotonija prvih pesmi se je umaknila motivno zanimivim pesniškim izlivom, med katerimi so nekateri prav svojstveni (n. pr. pesmi: „Jetnik“, „Prisluškovanje“, „Ljubavno pismo“). Podtalno valuje v pesmi še dokaj določen ritem, ki že rahlo tvori njeno notranjo vsebino (n. pr.: pesem „Jetnik“ ali v primitivni religiozni ritmiki sestavljena pesem „Na beli poti“). Vedno ponavljanje treh barv: rdeče, črne in bele, ustvarja brez dvoma neko enoličnost, v tem oziru pa je le pesem „Ljubavno pismo“ prijetna izjema. Prav tako nepristno učinkuje neprestano prispodabljanje Krista z bledim obrazom in z mrtvaško neizrazitostjo. Prispodabljanje ljubavnega čuvstva z rožo je tako pogosto in tako enolično, da izgublja svoj prvotni lirični čar. Sploh je France Vodnik izrazno zelo malo razgiban in nima živahne domišljije. Osnova njegove pesniške tvornosti je misel, a ne čuvstvo: zato so njegove pesmi mrzle, so brez žive neposrednosti in umetniške globine.

S svojo majhno, komaj ena in dvajset pesmi obsegajočo zbirko nam je France Vodnik pokazal svojo pesniško in idejno podobo, nam razkril idejno religiozna trenja v sebi, svoje nemirno bogoiskateljstvo, duhovno usmerjenost svoje notranjosti in slednjič svojo izrazno, oblikovno in vsebinsko enoličnost. „Borivec z Bogom“ nima v celoti nikakega izrazito umetniškega pomena, izmed pesmi so zgolj tri deloma dognane in dovršene: „Jetnik“, „Prisluškovanje“ in „Ljubavno pismo“, poslednja je notranje še najbolj sproščena. Vse druge pesmi nam zgolj pripovedujejo o dobi modernizma, ki je tako kmalu minila, in o duhovni razklanosti katoliškega pesnika. *Anton Ocvirk.*

Fran Šuklje: *Sodobniki mali in veliki*. Založba Satura. Ljubljana 1933. Cena Din 80.—

Knjiga je dopolnilo Šukljetovih Spominov. V njej se je Šuklje na 344 straneh na dolgo in široko razgovoril o mnogopostajni poti svojega življenja ter